

ἀρκεῖ, οὐα καταστήσῃ ἀμφίβολον τὴν ἀπὸ τῆς ὑποκειμενικῆς διαμορφώσεως τῶν ἔννοιῶν ἀπορρέουσαν γνῶσιν, δεδομένου ὅντος, ότι ἡ γνῶσις αὕτη δὲν δύναται νῦν ἀναφέρεται εἰς ἄγνωστα πραγματικὰ ἀντικείμενα, ἀλλ' εἰς τὸν ὑποκειμενικὸν κόσμον τῶν φαινομένων.

Ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ δευτέρου ὕρου δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὴν ὁδόν, ἣν κατὰ τὴν μελέτην τοῦ προβλήματος τῆς γνώσεως δέονταν ν' ἀκολουθήσωμεν πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεων καὶ σφαλμάτων. Ἐν πρώτοις ἔδω ἔγείρεται τὸ ζήτημα, διότε ἀφορᾷ εἰς τὰ λογικὰ ἔλατηρια, ἀτινα προκαλοῦσι τὴν ἀνάλυσιν ἔκεινην τοῦ ἀρχικοῦ ἀντικειμένου τῆς παραστάσεως εἰς ἀντικειμενικὴν καὶ ὑποκειμενικὴν παράστασιν. Εἰς τὸ θέμα τοῦτο ἀνήκει καὶ ἡ μελέτη τῆς λογικῆς ἀξίας τῶν ἔλατηρῶν τούτων καὶ τῶν συνεπειῶν, αἵτινες δύνανται νὰ προκύψωσιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν γνῶσιν ἡμῶν, τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὴν πραγματικότητα.

3. Περὶ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς γνώσεως.

Οἱ παράγοντες, οἱ συνεπαγόμενοι τὴν διάκρισιν τοῦ νοοῦντος ὑποκειμένου ἀπὸ τῶν ἀντικειμένων συνταυτίζονται πλήθως πρὸς ἔκεινους, οἵτινες παρέσχον ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἀρχικῶς ἔνιαίου περιεχομένου τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως. Συνεπίᾳ τῆς ἀναλύσεως ταύτης παρέλαβεν εἰς ἑαυτὴν ἡ παράστασις πάντα τὰ στοιχεῖα ἔκεινα, ἀπερῶς δεδομένα παρέχονται δημοσίευσι, δηλαδὴ οὔτε δημιουργοῦνται οὔτε μεταβάλλονται. Εἰς τὴν βούλησιν ὅμως ἡ τὸ συναίσθημα ἀνήκει ἡ ὅψις ἔκεινη τοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως, ἥτις σχετίζεται πρός τινα ὑποκειμενικὴν ἐνέργειαν καὶ πρὸς τὴν ἐπίδρασιν, ἢν ἡ ἐνέργεια αὕτη ἔξασκε ἐφ' ἡμᾶς. Ἡ αἵτία τῆς διαφορᾶς ταύτης ἔγκειται μόνον ἐν τούτῳ, ὅτι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα φέρονται τῷ ὅντι τὸν διπλοῦν χαρακτῆρα τούτον. Δηλαδὴ ἀφ' ἐνδεικόμενον εἰς ἄλληλους χάρακταν τινὰ φαινομένων, ἥτις ἐκ τῶν προτέρων δίδεται εἰς ἡμᾶς, ἀφ' ἐτέρου δὲ δυνάμεθα ν' ἀντιδρῶμεν πρὸς τὴν ἄλληλους χάρακταν ταύτην. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἀκριβῶς στηρίζεται ἡ ὑπόθεσις ἔκεινη, ἥτις ἀποδίδει πραγματικὴν οημασίαν κυριαρχούμενην μεταξὺ τοῦ παριστάναι καὶ τοῦ βούλεσθαι, καὶ ἥτις θεωρεῖ τὸ μὲν παριστάναι ὡς παθητικὴν κατάστασιν, καθ' ἓντος ἡ ἡμετέρα ψυχὴ διατελεῖ ὑπὸ τὸ κράτος ἔξωτερην ἐπιδράσεων, τὸ δὲ βούλεσθαι ὡς μίαν πρὸς τὴν παθητικὴν κατάστασιν ταύτην ἀντιδρῶσαν ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς, δι' ἣν τὸ ἡμέτερον «Ἐγὼ» ἀπο-

Σύστημα Φιλοσοφίας

καλύπτει τὴν ἴδιαν αὐτοῦ ἐνέργειαν ἔναντι τῶν ἐπιδράσεων τοῦ οὗτοῦ κόσμου.

‘Ἄλλος δὲ γνώμηι αὕτῃ εἶνε εὐθὺς ἐξ ὀρχῆς ἀπαράδεκτος, διότι ἀμφότερα τὰ συστατικὰ ταῦτα στοιχεῖα τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως εὑρίσκονται εἰς ἀμοιβαίναν πρὸς ἄλληλα σχέσιν, ἐν ᾧ τούναντίον δὲ μὲν βούλησις ἐμφαίνεται ὡς παθητική τις κατάστασις, δὲ παράστασις ὡς ἐνέργεια.’¹ Λιγενεύ τῆς ἴδιας ἡμῶν παρεμβάσεως, ἀναγκάζουσιν αὖ παραστάσεις τὴν βούλησιν ὅπως αὕτῃ ἐνεργῇ συμφώνως πρὸς ταύτας. ‘Ἐκουσίως ἀποσπῶμεν παράστασίν τινα ἐκ τῆς μνήμης ἡμῶν, μεταβάλλοντες οὕτως ἐκεῖνο, ὥπερ προηγουμένως ἐφερε χαρακτῆρα παθητικῆς καταστάσεως, εἰς ἀποτέλεσμα αὐθορμήτου ψυχικῆς ἐνέργειας.’ Οὐεν τὸ περιεχόμενον τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως δὲν εἶναι προτίθενται τῶν διαφόρων παραγόντων ἐκείνων συμφώνως πρὸς τὴν ἐννοιαν, διτεῖ δὲν μὲν τῷ παριστάνται ἀποταλύπτεται δὲ ἐξωτερική ἀλληλουχία τῆς συνειδήσεως, ἐν δὲ τῷ βούλεσθαι αὐτὸ τοῦτο τὸ «Ἴγρον», ἀλλ’ ἀπας δὲν ἐνδον ἡμῶν κύριος κατά τε τὴν παραστατικήν καὶ βουλητικήν αὐτοῦ ὅψιν, φέρει ἐν εαυτῷ τὴν διτλίην ταύτην φύσιν. ‘Ενεπεν δὲ τούτου καὶ μόνου εἶναι εἰς ἡμᾶς δυνατὸν νὰ νοῶμεν τὴν παραίστασιν δὲν μὲν ὡς τι δεδομένον, δὲν δὲ ὡς τι παρ’ ἡμῶν δημιουργούμενον, καὶ τὴν βούλησιν δὲν μὲν ὡς καθορίζουσαν, δὲν δὲ ὡς καθορίζομένην. ‘Ἐκατέρα τῶν εἰς τὴν βούλησιν καὶ τὴν παράστασιν ἀφορῶσῶν τούτων ἐκδοχῶν δὲν εἶναι μόνον διααισθητική, ἀλλὰ δέον ἐκεῖ ἐνθατα τυχὸν ἀπαντῆ μεμονωμένη νὰ συμπληρωθεῖται ὅπο τῆς ἐτέραις. Οὐδεμία ὑπάρχει παράστασις δὲ βούλησις, ἢτις νὰ μὴ ἔχῃ ἐν ταύτῳ χαρακτῆρα παθητικῆς καταστάσεως καὶ ἐνεργείας, ἢτις νὰ μὴ καθορίζεται παρ’ ἄλλων στοιχείων τῆς συνειδήσεως, μὴ ἀνηκόντων ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὴν γενικήν ἀλληλουχίαν τῆς πνευματικῆς αἰτιότητος, καὶ ἢτις νὰ μὴ εἶναι ἀρ’ ἐτέρου, ἐν τῇ προσδιοριστικῇ αὐτῆς ἐνεργείᾳ, δὲ ἀφετηθεῖται νέον πνευματικῶν ἐνεργειῶν.

‘Ἐκ τῶν εἰρημένων ἔπειται, διτεῖ τὰ προτυπητονευθέντα σημεῖα τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς παθητικῆς καταστάσεως δὲν ὀρκοῦσι καθ’ εαυτά, ἵνα τελικῶς καθορίσωσι τὴν μεταξὺ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου ὑφισταμένην διαφοράν. Διότι καὶ δὲ παθητική κατάστασις καὶ δὲ ἐνέργεια συνδέονται πρὸς ἀπαν τὸ περιεχόμενον τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως καὶ πρὸς σάντα τὰ συστατικὰ αὐτοῦ στοιχεῖα, οὕτως ὡστε οὐδὲν ἐκ τούτων δύναται νὰ ἔχῃ ἴδιατέραν τινὰ διακριτικὴν σημασίαν. ‘Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου εἶναι ἀναγκαῖα δὲ ὑπαρξίας ἄλλου τινὸς παράγοντος, διτεῖς προσδίδει τεῖς

τὴν ἵκανότητα βούλησιν, καίπερ οὖσαν στενῶς πρὸς τὰς παραστάσεις συνδεδεμένην, ὅπως αὕτη ἀποβῇ τὸ κέντρον πασῶν τῶν σχέσεων ἐκείνων, διὸ ὃν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἑνότης τῆς συνειδήσεως. Τοιοῦτος παράγων εἶνε ἡ *συνοχή*, μεθ' ᾧς αἱ αἰσθητικαὶ βάσεις τῆς λειτουργίας τῆς βουλήσεως ἔμφανται εἰς τὴν συνείδησιν. Τὰ συναισθήματα ἐκεῖνα καὶ τὰ αἰσθήματα τῆς ἐντάσεως καὶ τῆς διεγέρσεως, ἀτινα συνοδεύουσι τόσον τὰς ἐξωτερικὰς ἑνεργείας τῆς βουλήσεως ὅσον καὶ τὴν κατεύθυνσιν αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἴδιαιτέρων πεδίων τῆς αἰσθήσεως κατὰ τὴν συγκεκριμένην *προσοχήν*, συναποτελοῦσιν ἐν σύμπλεγμα συγγενῶν πρὸς ἄλλήλας καταστάσεων, ὅπερ διακρίνεται συγχρόνως διά τινος *συνοχῆς*, ἥτις δὲν ἐπιτυγχάνεται παρ' οὐδενὸς ἄλλου περιεχομένου συνειδήσεως. Τὰ δημιουργόῦντα τὰς καταστάσεις ταύτας συναισθήματα καὶ αἰσθήματα, τούλαχιστον εἴς τινα ἐκ τῶν στοιχίων των, εἶνε πάντοτε παρόντα εἰς τὴν ἐπαγρυπνοῦσαν συνείδησιν, ταῦτα δὲ ἀκριβῶς παρέχουσι διὰ τῶν εἰς τὴν ἐντασιν καὶ τὴν ποιότητα ἀφορωσῶν διαβαθμίσεων ἐν μέτρον τῶν ἀντικειμενικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἑνεργείας τῆς βουλήσεως. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς διαβαθμίσεις ταύτας μετέχουσιν ἐπίσης καὶ περιεχόμενα παραστάσεων, τὸ χαρακτηριστικὸν ἐκεῖνο γνώρισμα τῆς *αὐτενεργείας*, ὅπερ ἀνήκει εἰς πᾶσαν βούλησιν, ἀποκτᾷ ἐπίσης παρουστατικὸν περιεχόμενον, ὅπερ συνδέεται ἀμέσως πρὸς τὰ συναισθήματα, ἐξ ὃν σύγκειται ἡ λειτουργία τῆς βουλήσεως¹.

Συμφώνως πρὸς τὰ εἰρημένα, τὰ ἐλατήρια τάφορῶντα εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ νοοῦντος ὑποκειμένου ἀπὸ τῶν παραστάσεων ὡς ἀντικειμένων αὐτοῦ ἀνήκουσιν ἐν μέρει εἰς αὐτὸν τοῦτο τὸ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως. Εἰς πᾶσαν ἴδιαιτέραν γνῶσιν εὑρίσκομεν ἐκ παραλλήλου ἐν μεταβαλλόμενον περιεχόμενον παραστάσεων καὶ τὴν σταθερὰν συναίσθησιν τῆς ἥμετέρας αὐτενεργείας. Οὕτω πᾶσα ἐνέργεια τῆς γνώσεως δύναται νὰ θεωρηθῇ συγχρόνως ὡς *δεδομένη* καὶ ὡς *δημιουργούμενη*. Ἐπειδὴ τὰ στοιχεῖα, ἀτινα διὰ τῆς ἀποχωρίσεως αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἀμέσου περιεχομένου τῆς ἔμπειρίας ἀγουσιν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ὑποκειμένου, εὑρίσκονται εἰς πάσας τὰς παραστάσεις, αὐτὸν τοῦτο τὸ ὑποκείμενον, ἐφ' ὃσον τὰ ἐν τούτῳ ἐνυπάρχοντα στοιχεῖα ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἀντικειμενικὸν περιεχόμενον τῶν παραστάσεων, εἶνε ἀντικείμενον παραστάσεως μεταξὺ ἄλλων τοιούτων, τὸ δὲ πραγ-

1. Πρβλ. *Grundriss der Psychologie*⁷ § 14 καὶ *Grundzüge der physiologischen Psychologie*⁸, III, ἐν σελίδῃ 242 καὶ ἐφεξῆς.

ματικὸν ὑποκείμενον, ὅπερ ἔχει ἀπαλλοτριωθῆ^{ται} πλήρως τῶν συστατικῶν τούτων μερῶν ἀντικειμενικῆς παραστάσεως, καὶ τὸ προϊόν ἀφηρημένης διακρίσεως, ὅπερ ἐν τῇ συγκεκριμένῃ ἡμέρᾳ αὐτεποπτείᾳ γίνεται πάλιν ἀντικείμενον, διακρινόμενον μόνον ἀπὸ τῶν λοιπῶν, ἕνεκεν τῆς σχέσεως τῆς συνδρούσης αὐτὸν πρὸς τὰ στοιχεῖα τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βουλήσεως. Οὕτω λοιπὸν ἀποδεικνύει καὶ ἡ ψυχολογικὴ ἔξελιξις, ὅτι τὸ ἀντικείμενον τῆς παραστάσεως δὲν εἶναι συγχρόνως ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον, ἀλλ' ἀρχικῶς μόνον παρατηρούμενον ἀντικείμενον, καὶ ὅτι ἐν πρώτοις μόνον ἐπὶ τῇ βάσει παρεμπιπούσης τινὸς διακρίσεως ἔξελισσεται ἡ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου καὶ μετ' αὐτῆς ἡ ἀντίληψις τοῦ ἀντικειμένου τῆς παραστάσεως ὡς ὑποκειμενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ σύναμα περιεχομένου τῆς ἐμπειρίας.

[¶]Ἐντεῦθεν ἀπορρέει συγχρόνως ἡ λογικὴ ἀξία τῶν ἔλατηρίων, μίαν ἥγαγον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν παραγόντων τούτων τῆς γνώσεως. Οὐδέποτε δύναται νὰ ποδοθῇ εἰς τὰς ἀναλύσεις ταύτας τῆς ἀφηρημένης ἥτιῶν νοήσεως ἀλλι τις σημασία εἰμὶ ἔκεινη: ὅτι ἀμφότερα τὰ μνημονεύθεντα σημεῖα ἀπαντῶσιν ἐν ταῖς ἐνεργείαις τῆς γνώσεως, ὅτι δηλαδὴ οὐδὲν ἀντικείμενον ὑπάρχει, διποτερεῖται τῆς ἰδιότητος τοῦ νὰ γίνεται νοητόν, καὶ ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει ἐνέργεια τῆς νοήσεως, ἵτις νὰ μὴ περιλαμβάνῃ ἐν ἑαυτῇ ἀντικείμενόν τι, ὁσ τὸ ἀνυπαλλοτρίωτον συστατικὸν αὐτῆς μέρος. "Οπως ἡ προϋπόθεσις τῆς ὑπάρξεως ἀντικειμένου τινός, ὅπερ δὲν δύναται νὰ γενῇ νοητόν, καὶ τινος ἔννοιας ἀντικειμενικοῦ περιεχομένου, οὗτο δέον νὰ ἀρθῶσι καὶ αἱ δύο ἀλλοι προϋποθέσεις, ὅτι δηλαδὴ ἡ γνῶσις δύναται νὰ δημιουργῇ τὰντικείμενα δι' ἀπλῆς οἰονεὶς αὐτενεργείας καὶ ὅτι αὕτη σταθητικῆς δέχεται καὶ ἀπλῶς ἀπεικονίζει τὰ ἀνεξαρτήτως ταύτης ὑφιστάμενα ἀντικείμενα.

"Ἡ γνῶμη, ὅτι τὸ ἀντικείμενον τῆς παραστάσεως πιστεῖ, καὶ ἀναγκαῖαν συνάρτησιν, ἀλια ὡς νοηθῆ^{ται} ὡς παράστασις, νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ ἀντικείμενον, εἶναι ἀπλῶς συμπέρασμα τοῦ ἡμιορθημένου ἴσχυρισμοῦ τῶν φιλοσόφων ἔκεινων, οἵτινες θεωροῦσι τὴν παράστασιν καὶ τὸ ἀντικείμενον ταύτης ὡς δύο ἀρχικῶς ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων πραγματικότητας, ἐξ ὧν ἡ μία ἐπιδρᾷ ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπὶ τῆς ἀλλῆς, ἐνῷ δύναται διακρίνονται τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοΐσει.

"Ἐὰν δημοσιεύσης ἀδύνατον εἶναι τὸ πνεῦμα ἐξ Ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως νὰ ἐξαφανίζῃ τὴν ἐνότητα ἔκεινην, ἵτις δὲκτὴ ἐδημιουργήθη παρ' αὐτοῦ τούτου, ἀλλ' ἵτις παρέχεται εἰς αὐτὸν

·ώς τις δεδομένη, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐπίσης, ὡς ίδια αὐτοῦ ἀναγνωρίζομένη ἔνέργεια, δύναται ἐν μονομερεῖ τινι περιπτώσει νὰ ὑπάρχωσιν ἐλατήριά τινα, ἅτινα ἀφαιροῦσιν ἀπό τινος δεδομένου ἀντικειμένου παραστάσεως τὴν ίδιότητα τοῦ νὰ εἶναι ἀντικείμενον, οὕτως ὥστε, γενομένης ἢδη τῆς διακρίσεως τοῦ ὑποκειμένου, δὲν ὑπολείπεται εἰμὴ ἢ ἐτέρα ίδιότης τοῦ νὰ εἶναι τοῦτο ὑποκειμενικὴ παράστασις.

Οὕτω ἀποχωρίζονται ἢδη ἐν τῇ προεπιστημονικῇ διανοήσει αἱ εἰκόνες τῆς φαντασίας καὶ τῆς μνήμης ἀπὸ τῶν πραγματικῶν ἀντικειμένων. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνάλυσις ἀφαιρεῖ ἀπὸ τῶν τελευταίων τούτων ἀριθμόν τινα χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων, ἀναγκαῖμένη ἔνεκεν ἀποχρώντων λόγων νὰ θεωρῇ ταῦτα ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν παράστασιν καὶ οὐχὶ εἰς αὐτὰ ταῦτα τάντικείμενα. Ἡ ἀρνησις αὗτη τῆς ἀντικειμενικῆς σημασίας παραστάσεων τινῶν καὶ παραστατικῶν στοιχείων μεγάλως ἔνισχύει τὴν ἀνάλυσιν ἐκείνην τοῦ ἀντικειμένου τῆς παραστάσεως εἰς μίαν τῷ ὑποκειμένῳ ἀνήκουσαν παράστασιν καὶ εἰς ἐν ἀνεξαρτήτως τοῦ ὑποκειμένου ὑφιστάμενον ἀντικείμενον. Ἐν τούτοις ἔννοεῖται οἶκοθεν, ὅτι τοιαύτῃ τις ἀρνησις δικαιολογεῖται τότε μόνον, ὅταν γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει λογικῶν παραγόντων. Ὁθεν ἐκ τοῦ ὅτι αὗτη ἐφαρμόζεται εἰς τινας περιπτώσεις δὲν ἐπεται, ὅτι πρέπει νὰ ἐκτείνεται ἐπὶ πάντων τῶν ἀντικειμένων. Ἡ εἰς τινας μονομερεῖς περιπτώσεις ἐπιβαλλομένη ἀνάγκη τῆς ἀρνήσεως ἥκιστα ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς ν' ἀναστρέψωμεν τὰς σχέσεις τῶν πραγμάτων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἴσχυρισμοῦ, ὅτι ἕκαστον ἀντικείμενον παραστάσεως εἶναι καθ' ἑαυτὸν μόνον παράστασις καὶ ὅτι γίνεται ἀντικείμενον τότε μόνον, ὅταν ἀποδειχθῇ ἢ ὑπαρξίες διακριτικῶν τινῶν γνωρισμάτων προσδιδόντων εἰς αὐτὸν χαρακτῆρα ἀντικειμένου. Ἐπειδὴ, ἂμα ὡς ἀφαιρεθῇ ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ ἀντικειμένου τῆς παραστάσεως ἢ ἐν αὐτῷ ἐνυπάρχουσα ίδιότης τοῦ νὰ εἶναι ἀντικείμενον, οὐδὲν πλέον κατ' ἀναγκαίαν συνάρτησιν δύναται νὰ εὑρεθῇ ἐν αὐτῷ ἀντικειμενικὸν γνώρισμα, προβαίνουσιν οἱ φιλόσοφοι εἰς παντοιδεῖς ματαίας ἀποπείρας, ὅπως ἔξελθωσι τοῦ πεδίου τῆς ὑποκειμενικῆς παραστάσεως καὶ ἀνακαλύψωσιν ἄλλην δόδον, ἥτις θὰ ἥδυνατο νὰ ὀδηγήσῃ τούτους πάλιν εἰς τὴν εὔρεσιν τοῦ ἀπολεσθέντος ἀντικειμένου. Αἱ ἀπόπειραι αὗται ἀποτυγχάνουσιν οἰκτρῶς ἐκ τῶν προτέρων.

Ἡ ἔξαφανιζομένη πραγματικότης δὲν δύναται ν' ἀποκατασταθῇ διὰ τῆς ἀπλῆς νοήσεως. Ὁθεν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀντιλήψεως ταῦτης τῶν πραγμάτων οὐδὲν ἐτερον εἶναι εἰμὴ

άκαρπός τις καθαρῶς ὑποκειμενικὴ ποσμοθεωρία. Ἐδιάφορον δὲ εἶναι ἐὰν αὕτη εἶναι μέχρι τέλους συνεπής πρὸς ἕωντίν ή ἐὰν διὰ τῆς παραδοχῆς «φαινομενικοῦ τινος κόσμου», ὥπισθεν τοῦ δποίου κρύπτεται ὄγκωστόν τι ὅντως ὅν, προσπαθῇ νὰ διασώσῃ τὴν ὑπαρξίν σχετικῆς τινος πραγματικότητος.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ή μπὸ τῆς νοήσεως συντελουμένη ἀρσις τῆς πραγματικότητος δὲν εἶναι πρωτογενής, οὐδὲ δύναται νὰ ἔκταθῇ εἰμὶ μόνον ἐπὶ τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, καθ' ἃς ή ἀργησις τῆς ἀντικειμενικῆς ὑπάρξεως τῶν πραγμάτων δύναται νὰ σηριζεται ἐπὶ αστραλῶν βάσεων, ή ἀντίθετος δόδες εἶναι ή δρθοτέρα. Δὲν πρέπει νὰ δημιουργῶμεν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα ἐκ τῶν στοχείων ἐκείνων, ἀπερ δὲν περιλαμβάνουσιν ἐν ἕωντος τοιαύτην, ἀλλὰ ν' ἀναγνωρίζωμεν αὐτὴν ἐκεῖ ἔνθα ὅντως ὑπάρχει, νὰ ὑποβάλλωμεν δὲ τιάτην ὑπὸ ἔλεγχον ἐκεῖ ἔνθα γεννῶνται ἀμφιβολίαι περὶ τῆς πραγματικῆς αὐτῆς ὑποστάσεως. Τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἀληθὲς καὶ δυνάμενον προσηκόντως νὰ λυθῇ ζήτημα τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως. Η ίαλαιά γνώμη, καθ' ἣν ἐκ τοῦ μηδενὸς οὐδὲν δύναται νὰ παραχθῇ ὡχεῖ καὶ ἔνταθει πλήρη ἰσχύν. Ή πραγματικότης δὲν δύναται νὰ δημιουργηθῇ παρ' οὐδεμιᾶς, ἐστω καὶ τῆς ἀγχινομοσέρας καὶ δεξιωτέρας, φιλοσοφικῆς κοσμοθεωρίας. "Οὐεν ή θεωρία τῆς γνώσεως, ή ἀφροδιτούμενη ἀπὸ τῆς προμηνυμονεύσεως ἀφετηρίας, λαμβάνει ὅπ' ὅμινοπλῶς τὸ ἀξιωμα, διότι ἐν τῇ ἐρεύνῃ αὐτῶν ἱκαλούθησεν μὲν εἰδικαὶ ἐπιστῆμαι.

4. Ἀφετηρία καὶ βαθύτερες τῆς γνώσεως:

Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἴσχύει ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καρτεσίου σχέδον ἓνευ ἀντιρρήσεως τινος ὁ κανῶν, ὅτι οὐδὲν ὀφείλομεν νὰ θεωρῶμεν ὡς ἀληθὲς πρὸν ή νοήσωμεν πλήρως καὶ αιφῶς τοῦτο. Ἐναντίον τοῦ κανόνος τούτου, — καθ' ὃσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀφηρημένην σημασίαν αὐτοῦ, — οὐδεμίαν δυνάμεθαι νὰ ἐγείρωμεν ἔνστασιν. Διότι τὶς οὐλὴ ἐτόλμα ποτὲ νὰ στηριχθῇ ἐπὶ συγκεχυμένων καὶ ἀσαιρῶν γνώσεων; Λιστυχῶς δημοσιεύεται αὐτὸς ὁ ἀνιστέρω κανῶν εἶναι ἀσαιρῆς καὶ σιωτεινός, λαμβάνει δὲ τὸ πρῶτον σημασίαν τινὰ ἐκ τῆς ἴστορίας αὐτοῦ καὶ τῶν ἐφαρμογῶν, τὰς δποίας ἔσχεν. Ο Καρτέσιος διετύπωσε διὰ βραχέων ἐκεῖνο, διότι πᾶσαν ἐποχὴν ὑπῆρξεν δὲ τελικὸς σκιτὸς τῆς δρθολογικῆς φιλοσοφίας. Ή σχολαστικὴ φιλοσοφία ἐώρτασε τοὺς ὑψίστους αὐτῆς θριάμβους, δὲ κατέρρευσε, διὰ τῆς τέχνης τῶν

δρισμῶν καὶ τῶν ἀποδείξεων νὰ παραγάγῃ πραγματικὰ ἀντικείμενα, περὶ ὧν ἐκ τῶν ὑστέρων δισχυρίζετο ὅτι δύνανται νὰ ἐπιτευχθῶσι μόνον διὰ σαφοῦς λογικῆς ἀφαιρέσεως. Συμφώνως πρὸς τὴν πηγήν, ἀφ' ἵς ἀπέρρευσεν, ἀνεπτύχθη κατόπιν ἐκ τοῦ κανόνος τοῦ Καρτεσίου ἡ ὁντολογικὴ μέθοδος ἔκεινη, ἥτις διέβλεπε μόνον ἐν τῇ ἀφηρημένῃ ἀναγκαιότητι ἔχεγγυον τῆς πραγματικότητος, καὶ κατ' ἀκολουθίαν πάντα τάντιμενα καὶ τὰς σχέσεις τῶν πραγμάτων, τὰς στερουμένας τοιούτου ἔχεγγυον, ἔξελάμβανεν ὡς ἡμαρτημένας ἢ συγκεχυμένας παραστάσεις. Καὶ ὅντως, ἐάν ἡ νόησις ἔχῃ τοιαύτην ἀποστολήν, τὸ νὰ δημιουργῇ δηλαδὴ πραγματικότητα, ἡ μνημονευθεῖσα κοσμοθεωρία εἶνε πλήρως δικαιολογημένη. Τὸ ὕψιστον σημεῖον πάσης γνώσεως δέον κατ' αὐτὴν νὰ εὑρίσκεται ἀναγκαίως εἰς τοὺς καθαροὺς ὄρισμοὺς τῆς νοήσεως, οἵτινες κεῖνται μακρὰν πάσης ἐμπειρίας καὶ οἵτινες δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ τύχωσι συγκεκριμένης τινὸς διατυπώσεως. Ὁ Κάντιος ὑπῆρξε μέγιστος παράγων φιλοσοφικῆς προόδου, ὅτε ἀπέδειξε τὴν κουφότητα τῶν προϊάντων τούτων τῆς νοήσεως. Ἀλλ' ἐν τῷ «ἀόσμῳ τῶν φαινομένων», χάριν τοῦ ὄντοιον οὗτος ἔσκιαγράφησε τοὺς ὑποδειγματικοὺς τύπους τῆς ἐμπειρίας καὶ τῶν κατηγοριῶν, ἐνυπῆρχον εἰπέτει ἔχνη τινὰ τῆς ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως τῶν πρὸ αὐτοῦ φιλοσόφων. Τοιαύτη τις πλάνη ἦτο ὀναπόφευκτος, διότι καὶ ὁ Κάντιος ἔστηψετο ἐπὶ τῆς ἡμαρτημένης προϋποθέσεως, ὅτι ἡ παράστασις καὶ τὸ ἀντικείμενον εἶνε ἀρχικῶς δύο ἀπ' ἄλληλων διαικειόμεναι ὄντότητες, καὶ δτι, ἐν τῇ ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἔτέραν μετάβασις εἶνε ἐφικτή, αὕτη δύναται νὰ συντελεσθῇ μόνον ἐν τῇ νοήσει. Ὅτι τοῦτο εἶνε ἀδύνατον, δτι ἡ νόησις συνδέεται μᾶλλον πρὸς τὴν παράστασιν, ὡς πρὸς ἀντικείμενον, ὅπερ ἀνήκει εἰς ταύτην, δὲν διέφυγε τὴν δξύνοιαν τοῦ Καντίου¹. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ συναγάγῃ ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου τὸ ὅρθὸν συμπέρασμα, δτι ἀκριβῶς ἔνεκεν τῆς αἰτίας ταύτης τὸ ἀντικείμενον διδεται ἀμέσως τῇ παραστάσει, προσεπάθησε νὰ εὔρῃ ἄλλην τινὰ δόδον, ἥτις ἔνομιζεν δτι θὰ τὸν ὠδηγεῖ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς πραγματικότητος. Τὴν δόδον ταύτην ἡθέλησε νὰ εὔρῃ ὁ Κάντιος ἐν τῇ πράξει. Τὰ πραγματικὰ ἀντικείμενα μετεβλήθησαν δι' αὐτὸν

1. Πρβλ. ὡς πρὸς τάνωτέρω καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐν τοῖς ἐπομένοις μελέτην τῆς λογικῆς ἔξελίξεως τὰς συμπληρωματικὰς συμβολὰς ἐν τῇ ἴστορίᾳ τῶν ἰδιαιτέρων ἐπιστημῶν ἐν τῇ L o g i k, 3. I , σελ. 407 καὶ ἐφεξῆς.

ούτως εἰς αρακτικὰ δξιώματα. Ἐκησμόνησεν δὲ μως, ὅτι αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων συμμετέχουσι σταθερῶς τοῦ φαινομενικοῦ κόσμου καὶ ὅτι, κατ' ἀναγκαῖαν συνάρτησιν, τὰ πρακτικὰ δξιώματα δὲν στηρίζονται εἰμὴ μόνον ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τῶν παραστάσεων. Ἐνεκεν ἀκριβῶς τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ως ἔπραξε τοῦτο ὁ Κάντιος, ὅτι ὑπάρχουσι διάφορα πρωτίσται, ὅτε ἐπὶ παραδείγματι ἡ βούλησις δὲν εἶναι ἐλεύθερα, ἐφ' ὃσον αὕτη ἀνήκει εἰς τὸν κόσμον τῶν φαινομένων, εἶναι δὲ ἐλεύθερα καὶ ἀνεξάρτητος, ὅταν αὕτη νοῆται, ώς συστατικὸν πτοιχεῖον τῆς ἡθικῆς ἡμῖν γνώσεως.

Εἴναι δὲντως δξιῶν παρατηρήσεως, ὅτι ὁ πανῶν ἐκεῖνος τῆς παλαιᾶς Θεωρίας τῆς γνώσεως, καθ' ὃν δέον νὰ θεωρῶμεν ως ἀμφιβολούντων τῶν γεγονότων καὶ νὰ διδωμεν πίστιν εἰς αὐτὸν τότε μόνον, ὅταν ὑπάρχωσιν ἀποχρῶντες λόγοι δικαιολογοῦντες πλήρωστήν πραγματικήν ὑπόστασιν αὐτοῦ, δὲν τηρεῖται ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς Θεωρίας τῆς γνώσεως, οὐδὲν ἐτηρήθη ποτὲ οὗτος. Συγχρόνως δὲ πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τὸ ιδρυτικός, οὗτινος, παρ' ἄπασαν τὴν ἐν τοι τελετομερείᾳ πλάνην, ἀπολιαύσουσιν αἱ ἐπιστῆμαι, στηρίζεται ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ὅτι αὗται ἀφαρμόζουσι τὸν προμηθμονευθέντα κανόνα πληρῶς ἀνεστραμμένον. Αἱ ἐπιστῆμαι δηλονθτὶ Θεωροῦσι πάντα τὰ εἰς τὴν ἐμπειρίαν παρεχόμενα γεγονότα τὸν ἀληθῆ καὶ τὸν πεντημένα πραγματικῶν τὰς ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ ἐκδηλουμένας ίδιότητας, ἐφ' ὃσον ἀποχρῶντες λόγοι δὲν ἀναγκάζουσιν αὐτὰς νὰ ἀρωσι τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Η ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ὑπῆρχε τοσοῦτον ἐπιτυχεστέρα, καθ' ὃσον αὕτη ἡκολούθησεν αὐτοτηρότερον τὸν εἰρημένον κανόνα καὶ καθ' ὃσον δὲν ἦν ψυχλήθη ὑπὸ προύποθέσεων, αἵτινες δὲλλαχοῦ προσετίθεντο εἰς τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας. Διὸ τὰ ποτελέσματα τῆς ἐρεύνης τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐκτυχίας ἐνωρίτερον ἢ τὰ τῶν πλείστων νοολογικῶν ἐπιστημῶν. Ἔν τῇ νομικῇ καὶ ταῖς πολιτικαῖς ἐπιστήμαις ἵσχυσαν μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων αἱ εἰς τοὺς ὅρους τῆς γενέσεως τῶν θεσμῶν καὶ τῆς συστάσεως τῆς πολιτείας ἀφορῶσαι θεωρίαι, ἐν αἷς ἴκιστα ἐλαμβάνετο ὑπὸ ὅψιν ἡ πραγματικὴ γένεσις τῶν πρωτογόνων τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας μορφῶν. Ἔπεισης καὶ ἐν τῇ μελέτῃ τῆς φύσεως δὲν ἐλειφαν τοιούτου εὔδους ἀπότελεια, ἀποσκοποῦσαι εἰς τὴν καθυπόταξιν τῶν πραγμάτων εἰς ἔξωθεν ἐπιβαλλόμενα ἀφηρημένα δξιώματα. Ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι τοῦ Σχελιγγίου καὶ τοῦ Ἰηγέλου τὰ δικαιώματα ταῦτα ἀπετέλουν τὸ κύριον περιεχόμενον τῆς φιλοσοφικῆς κατεργασίας τῆς φυσιο-

γνωσίας, ἔξήσκησαν δὲ ποιάν τινα ἐπίδρασιν καὶ ἐπ^τ αὐτῶν τούτων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Ἀλλ' ἡ ἐπιβολή, ἥτις ἀσκεῖται ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων τῶν παραστάσεων συνέτεινε τὰ μάλιστα, ὅπως αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἔξέλθωσιν ἀσινεῖς ἐκ τῆς ἀποπείρας ἐκείνης, τῆς ἀποσκοπούσης τὴν κατανόησιν τῶν πραγμάτων ἐπὶ τῇ βάσει καθαρῶς ἀφηρημένων τῆς νοήσεως δρισμῶν, παραβλεπομένων τῶν ἐν αὐτοῖς τούτοις τοῖς πράγμασιν ἐνυπαρχόντων δρων τῆς ἀληθοῦς αὐτῶν ὑποστάσεως.

Ἐννοεῖται οἶκοθεν, ὅτι ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐκεῖ ἐνθα τὰντικείμενα δίδονται ἀτελῶς εἰς τὴν ἄμεσον ἐμπειρίαν, καθὼς συμβαίνει κατὰ κανόνα εἰς τὴν ἴστορίαν καὶ εἰς τὰ προϊόντα τῆς νοήσεως.

"Ἐνεκεν τούτου ὅμιως οὐδαμῶς δέον ν^ο ἀρνηθῶμεν τὴν ἐκ τοιούτων πεπλανημένων καὶ προεσπευσμένων διανοητικῶν οἶκοδομημάτων εἰς τὴν γνῶσιν παρεχομένην θετικὴν ὠφέλειαν. "Ἄμα ὡς ἐγερθῆ ἐν τῷ πνεύματι ἀμφιβολίᾳ περὶ τῆς πραγματικῆς ὑποστάσεως τῶν ἀντικειμένων τῶν παραστάσεων, γεννᾶται ἐν αὐτῷ ἡ ἐπιθυμία, ὅπως τὴν ἀμφιβολίαν ταύτην ἐπεκτείνῃ εἰς ἔκαστον ἀντικείμενον, πιστεύει δὲ ὅτι δικαιοῦται νὰ δημιουργήσῃ, ἀφορμώμενον ἀπό τινων προϋποθέσεων, παρεχομένων εἰς αὐτὸν ὑπὸ περιωρισμένου τινὸς ἐμπειρικοῦ πεδίου ἢ ὑπὸ γενικῶν ἐννοιῶν, πραγματικὸν τινα ἐξ ὑποκειμένου κόσμου, δυνάμενον νὰ καταστήσῃ εἰς αὐτὸν νοητὴν τὴν δεδομένην πραγματικότητα.

Οὕτως ἐπενδησεν ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἦδη χρόνων ἡ φιλοσοφία πληθὺν μεταφυσικῶν ὑποθέσεων, ὃς θὰ ἦδυνατο ν^ο ἀποδεχθῆ ἢ ν^ο ἀπορρίψῃ κατ' ἐκλογὴν ἢ ἐπιστήμη, ἐὰν αὗτη περιήρχετο τυχὸν εἰς τὴν ἀνάγκην ν^ο ἀρνηθῆ ὅπου δήποτε τὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα τῶν εὑθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ δεδομένων φραινομένων. "Απασαι αἱ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν προϋποθέσεις, καθὼς ἐπὶ παραδείγματι ἡ ἀτομιστικὴ ὑπόθεσις, αἱ εἰκασίαι αἱ εἰς τὴν φύσιν τῆς θερμότητος καὶ τοῦ φωτὸς ἀφορῶσαι, ἵσχυον, πρὶν ἢ αὗται χρησιμοποιηθῶσιν ὡς θετικὰ βοηθητικὰ μέσα πρὸς ἔρμηνείαν τῶν γεγονότων, ὑπὸ τὴν μօρφὴν προσωρινῶν ὑποθέσεων, αἵτινες, αὗστηρῶς ἐξεταζομένων τῶν πραγμάτων, στερούμεναι παντὸς ἀντικειμενικοῦ κύρους ἐδικαιολογοῦντο μόνον ὑποκειμενικῶς ὑπὸ τῆς μεταφυσικῆς πρὸς τὴν ἐνότητα ὁποῖς τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως. Ἀλλὰ δὲν ἦδυνατο ἢ νὰ ἔλθῃ ὁ χρόνος, καθ^τ διν ἡ διακύμανσις ἐκείνη τῆς φαντασίας μεταξὺ πασῶν τῶν ἐνδεχομένων μօρφῶν τῆς ἀφηρημένης καὶ τῆς συγκεκριμένης τῶν γεγονότων συνδέσεως ὥφειλε νὰ τερματισθῇ, καὶ καθ^τ δι-

Ἐπρεπε νὰ ληφθῇ σοβαρῶς ὅποιψιν ἡ ἀξίωσις, ὅτι τὸ δεδομένον τῆς παραστάσεως ἀντικείμενον ἔδει ν' ἀναγνωρίζεται ὡς τοιούτον ἐν τῇ ἀμέσῳ αὐτοῦ πραγματικότητι, ἐφ' ὃσον δὲν ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς ἀντιράσεις, αἵτινες ὥφειλον νὰ ἀρθῶσιν ὅποι τῆς νοήσεως. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ ἀποβαίνουσα ἀναγκαῖα ἐπανόρθωσις τοῦ ἀμέσου τῆς ἐμπειρίας περιεχομένου ἔδει ν' ἀκολουθήσῃ ἀποικιστικήν ὁδόν, ἵνα ἴκολούθει ἡ ἀντικειμενικὴ ἀνάγκη, ἵτις ἐγεννήθη πρὸς τοῦτο.

Πρὸς τὸ κίνημά τοῦ σημεῖον ἐν μέρει μὲν ἐτράπησαν κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν τελευταίων αἰώνων αἱ αὐτοτελεῖς ἐπιστῆμαι, ἐν μέρει δὲ προτίθενται νὰ πράξουσι τοῦτο. "Οὐδὲ καὶ ἡ γενικὴ θεωρία τῆς γνῶσεως δέον ν' ἀκολουθήσῃ τὸ περιάδειγμα αὐτῶν εἶναι ἀναμφίβιοτον. Θὰ εἶνε βεβαίως πρόσωπον νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι πᾶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μνημονεύσεως αὐτόψεως τελούμενος ἐλεγχος, εἰς ὃν ἄγει ἡμᾶς ἀναγκαῖος ἡ, διεργασία τῶν ἀντικειμένων τῶν παραστάσεων, δύναται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ν' ἀποφέρῃ παθερὰ ἀποτελέσματα. Τὴν ἀρνητικὴν δὲν ἀκολουθεῖ ἀμέσως ἡ συμπληρωτική αὐτῆς κατάφασις· ὁ δὲ ἐλεγχος τῶν δεδομένων παραστάσεων δὲν δύναται ν' ἀποκαλύψῃ ἡμῖν εἰσέτι τὴν ἀλιθῆ πραγματικότητα. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἀποβεστάτη καὶ ἐνδελεχεστάτη ἐρευνα δὲν ἀποκλεῖται τὴν ἕπειρην διαφόρων πιθανοτήτων, μεταξὺ τῶν διποίων ἀναγκαῖων θὰ παρινόμεθα, μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως νέων σημείων, παρεχόντων εἰς ἡμᾶς τὴν δριστικὴν καὶ ἀναμφίβιοτον λύσιν ξητίμιατός τυνος.

Τούτων οὕτως ἔχοντων, δὲν πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι ἡ ἐντεῖθεν προκύπτουσα πάλη τῶν γνωμῶν, ἵτις εἶναι μέγιστος φρεύδος προόδου εἰς τὰς εἰδικὰς ἐπιστήμας, δὲν θὲται συναφθῆ ἡ πολὺ γενικῇ θεωρίᾳ τῆς γνῶσεως. Ἀλλ' ἐφ' ὃσον αὕτη ἐρείπεται μόνον ἐπὶ τῆς κοινῆς πεποιθήσεως, ἥτις πᾶσαι αἱ προηποθέσεις, καὶ ἐκεῖναι ἀκόμη αἵτινες ἀφορῶσιν εἰς τὰ μὴ ἐν τοῖς ἀντικειμένοις τῶν παραστάσεων ἐνυπάρχονται στοιχεῖα τῆς πραγματικότητος, δὲν ἔχουσιν ἄλλον τινὰ σκοπὸν εἴμιτο νὰ καθιστῶσιν ηγετὰ τὰ ἀμέσως διδόμενα γεγονότα, ἢ ὅηθεῖσαι πάλι δὲν θέται ἀκαρπός τις ἔρις, ἵτις, ὡς ἐπὶ τῆς χρησιμοποιήσεως διαφόρων σχετικῶν μέσων καὶ τῆς ἐπιδιόξεως ὅλως διαφόρων σκοπῶν, οὐδὲν θὰ ἥδυνετο ν' ἀποφέρῃ ἀποτέλεσμα.

Τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα δεικνύουσιν ἡδη τὴν ὁδόν, πρὸς ἣν δέον νὰ τραπῇ ἡ ἡμετέρη ἐρευνα. Ἡ ἀφετηρία, ὅφ' ἡς πρέπει νὰ δριμάται αὕτη, εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς παραστάσεως μετὰ πασῶν τῶν ἰδιοτήτων, αἵτινες ἀνήκουσιν εἰς τοῦτο,

πρὸ παντὸς δὲ μετὰ τῆς *ἰδιότητος αὐτοῦ* ὡς ἀντικειμένου. Καὶ ἐν πρώτοις ὅφείλομεν νὰ μελετήσωμεν ἀκριβῶς τοὺς λόγους. ἔκείνους, οἵτινες ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς, ἵνα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀρχικοῦ τούτου ἀντικειμένου τῆς παραστάσεως γνωρίσματα ἐν μέρει μὲν διασαφῶμεν, ἐν μέρει δὲ ἀποκλείωμεν ὡς μὴ πραγματικά, ὅπως διὰ τοῦ τρόπου τούτου μօρφώσωμεν τὴν *ἔννοιαν* ἐνδεκτικοῦ ἀντικειμένου, ὅπερ εἶναι μὲν διάφορον τῆς παραστάσεως, δύναται δὲ καὶ θεωρηθῆναι ἀποτελοῦν τὴν πραγματικὴν τῆς παραστάσεως βάσιν. Εἴτα δὲ δέον νὰ προβῶμεν εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐλατηρίων ἔκείνων, ἀτινα, συνεπείᾳ τῆς κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εὑρεθείσης μεταξὺ τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῆς παραστάσεως διαφορᾶς, ἄγουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν μόρφωσιν *ἰδεῶν*, ἀφορωσῶν εἰς ἀντικείμενα, ἀπερ ἐν οὐδεμιᾷ παραστάσει εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσι, καὶ ἐν τέλει πρέπει νὰ ἔξετάσωμεν τὴν ἀπὸ γνωστικῆς θεωρητικῆς ἀπόψεως *σημασίαν* καὶ τὴν πιθανὴν πραγματικότητα τῶν εἰρημένων *ἰδεῶν*.

Ἐν τῇ ἀποπείρᾳ ἡμῶν τοῦ ν' ἀκολουθήσωμεν βῆμα πρὸς βῆμα τὴν δδόν, ήτις βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν κανονικὴν διαδοχὴν τῶν ἐν τῷ πνεύματι παραγόντων καὶ τὴν ἐπίδρασιν αὕτων ἐπὶ τῆς καθόλου ἔξελίξεως τῶν ἔννοιῶν, ἀναγκαζόμεθα νὰ διακρίνωμεν συμφώνως πρὸς τὸ εἶδος καὶ τὴν περιοχὴν τῶν ἔντασθα χρησιμοποιουμένων λειτουργιῶν τῆς νοήσεως, βαθμίδας τινὰς τῆς γνώσεως, ἃς χάριν βραχυλογίας καλοῦμεν *ἔμπειρικάς*, *ἐπιστημονικάς* καὶ *φιλοσοφικάς*. Ως πρὸς τοὺς τρεῖς δῆμος τούτους ὅρους, δέον ἐκ τῶν προτέρων νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι διὰ τούτων δὲν δηλοῦνται οὔτε εἰδικῶς διάφοροι, ἐπὶ ίδιαιτέρων τινῶν τοῦ πνεύματος δυνάμεων ἔρειδόμεναι λειτουργίαι, οὔτε ἀπολύτως ἐν τῇ πραγματικότητι διακεχριμέναι μօρφαι τῆς γνώσεως. Εἰς πάσας τὰς βαθμίδας ταύτας ἐκδηλοῦνται μία καὶ μόνη ἔνιαία λειτουργία τῆς νοήσεως, οὔτως ὥστε καὶ ἐν μονομερεῖ τινὶ ἀκόμη περιπτώσει ἡ ἐνέργεια αὗτη μεταβιβάζεται ἀπὸ τῆς *ἔμπειρικῆς* εἰς τὴν *ἐπιστημονικὴν* καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν φιλοσοφικὴν γνῶσιν. Θεωροῦμεν ἐν τούτοις τὰς μεταπλάσεις τῶν ἀρχικῶν ἀντικειμένων τῶν παραστάσεων ὡς ἀνηκούσας εἰς τὸ πεδίον τῆς *ἔμπειρίας*, ἐφ' ὅσον αὗται συντελοῦνται ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν κοινῶν παραστατικῶν ἐνεργειῶν, ἀνευ τῶν βοηθητικῶν μέσων καὶ τῶν μεθόδων τῆς ἀφηρημένης τῶν ἔννοιῶν διαμορφώσεως. Τούναντίον νοοῦμεν ὡς ἀνηκούσας εἰς τὴν *ἐπιστημονικὴν* γνῶσιν τὰς διορθώσεις καὶ τὰς συμπληρώσεις τὰς ἀφορώσας εἰς τε τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν ἀλληλουχίαν παραστάσεων, αἵτινες μօρφοῦνται διὰ μεθοδικῆς λογικῆς *ἀναλύσεως*,

ένισχυομένης, δισώις παρίσταται πρὸς τοῦτο ἀνάγκη, ὅποιοι ίδιαι-
τέρων βοηθητικῶν μέσων καὶ ὅποιοι τῆς ἀναλύσεως τῶν δεδομένων
τῆς ἐμπειρίας. **Φιλοσοφικὴν** δὲ γνῶσιν καλοῦμεν τὴν προσπά-
θειαν ἔχεινην τῆς νοήσεως, ήτις ἀποσκοπεῖ τὴν εἰς ἐν ὅλον σύν-
δεσιν πάντων τῶν διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς γνῶσεως ἐπιτευχθέν-
των συνειδμῶν, ἵστοι τὴν ἐκ τῶν ἐμπειρικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν
γνῶσεων διαμόρφωσιν κοσμοθεωρίας, δυναμένης νὰ ὑποδεξῇ
εἰς ἕκαστην τῶν γνῶσεων τούτων τὴν προσήκουσαν αὐτῇ θέσιν.
Δέον δικαίως πάντοτε νὰ ἔχωμεν πρὸς δρθυαλμῶν, ὅτι οἱ μεταξὺ^{ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΥ ΠΛΕΥΡΑΣ}
τῶν τριῶν τούτων βαθμίδων θερισταμένη διαφορὰ εἶναι μόνον
διαφορὰ κατ^ο ἐπιφρασιν. **Ἔτι** ἐπιστήμη στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἐμπει-
ρικῶν γνῶσεων τοῦ πρακτικοῦ βίου, εἰς δὲ τὸν πριεκτικὸν βίον
τὰ ποτελέσματα τῆς ἐπιστήμης ἀποβιβανούσιν ἀναφιλοφετος αὐτῆς
κατίσις, ἥν οὕτος χρησιμοποιεῖ πινταχοῦ κατὰ τὴν διαγνωστι-
κὴν τῶν πραγμάτων ἔρευναν. **Ἕτοι** φιλοσοφία ἀφ' ἐπέρου βλέπει
ἕκαστην παροτρυννομένην εἰς τὴν συμπλήρωσιν καὶ, ἢν τοῦτο
ῆθελεν εἶσθαι ἀναγκαῖον, εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν αὐτοτελῶν ἐπι-
στημονικῶν πεδίων, ἵνα ἀπὸ τῆς γενικῆς τούτων ἀφετηρίας ἐπεκ-
τείνῃ τὴν ἔρευναν καὶ τὴν μελέτην, περὶ οἵν τοισι δισχολοῦνται αὐται.
Ὕποτε δὲ αἱ καθ' ἕκαστα ἐπιστῆματα δέον νὰ φιλοσοφῶσιν,
ἕστοι καὶ παρὰ τὴν θέλησιν αὐτῶν, ἃνταν θέλωσι νὰ μὴ διαλάθῃ
αὐτὰς τὸ σημαντικότερον μέρος τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν. **Ἄμα**
δὲ ὡς μορφωθῆ ἡ πεποίθησις περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀμοιβαίας
συναντιλήψεως καὶ συνεπικουρίας, τόσον δλίγον πλέον Οὐδὲ γίνεται
λόγος περὶ ἀγῶνος δυναμένου νὰ συναρθῇ μεταξὺ τῆς φιλοσο-
φίας καὶ τῆς ἐπιστήμης, ὅσον καὶ μεταξὺ τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ
πρακτικοῦ βίου. **Καίτερο** δὲ τοιούτοις τις μεταξὺ τῆς ἐπιστήμης καὶ
τοῦ πρακτικοῦ βίου ἀγῶναν ἀναφέρεται εἰς τὰς δέλτους τῆς Ιστο-
ρίας, δύναται δικαίως νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπλοῦν μόνον σύμπτωμα
παροδικῆς πλάνης, διτεροῦ ταχέως νὰ ἐξαφανισθῇ πρὸ τῆς ἐπι-
βολῆς τῆς δρθῆς τῶν πραγμάτων ἀντιλήψεως.

III. Ἐπιπειρεκὴ γνῶσες.

1. Χῶρος καὶ χρόνος, ὡς τυπικὸς συστατικὸς στοιχεῖο τῆς ἐμπειρίας.

Σύμπασα η διὰ τῶν αἰσθήσεων παρεχομένη ἐμπειρία δίδε-
ται εἰς ἥμᾶς ὡς ποικίλον περιεχόμενο, ἐν ᾧ διακρίνομεν **Ὄλην**
τινὰ διευθετημένην καὶ τινὰ **μορφὴν** παριστῶσιν τὸν τρόπον τῆς
διευθετήσεως ταύτης. **Ως** Ὄλην τῆς ἐν λόγῳ ἐμπειρίας θεωροῦ-